

-opinió-

Per una educació de Km 0

Ramon Barlam Aspachs

Professor a l'INS Cal Gravat, membre de l'equip de coordinació de la xarxa de mestres
Lace Net i coordinador de l'equip TIC+C de l'ICE de la UAB

Un context complex

Si d'entre els molts factors que condicionen les actuals dinàmiques educatives n'hagués de destacar dues indubtablement aquests serien la incidència de la crisi econòmica, d'una banda, i la irrupció d'Escola Nova 21, de l'altra.

Quan dic crisi no em refereixo només a l'econòmica, sinó a la del context d'extrema tensió política que estem vivint. Però ens centrarem en la primera: com a professor d'un institut ubicat en un dels barris més humils de Manresa, mai com ara havia vist tants casos de famílies amb necessitats bàsiques no cobertes. Són moltes les que es troben en situacions de precarització i que arriben amb grans dificultats a final de mes. Això si és que poden començar-los. Si hi sumem les retallades progressives en serveis socials elementals, els desnonaments i altres elements de supervivència elemental, es dibuixa una realitat desoladora i no massa esperançadora. Que, per molt que vulguin enganyar-nos, s'està consolidant i va en augment. La tensió que es deriva d'aquesta situació es tradueix en ambients familiars tensos que no afavoreixen gens ni mica el desenvolupament educatiu en condicions dels nostres nens i adolescents. En conseqüència, el percentatge de trastorns i alteracions, especialment als centres públics, va *in crescendo*.

Òbviament, la composició de les aules no és sinó el fidel reflex del que ha passat a escala social: de la mateixa manera que els rics esdevenen cada vegada més rics, els pobres en són cada vegada més, esgarrapant terreny a la classe mitjana. S'eixamplen els extrems. D'una banda trobem alumnes molt més brillants que els de les generacions anteriors. Pocs, però molt més preparats. Aquests són els que viuen i conviuen a la societat del coneixement. Solen ser, llevat d'excepcions a vegades inexplicables, fills de pares que encara prioritzen l'educació dels seus fills, per davant de tot. Sovint a costa de sacrificis titànics i d'anar contracorrent, ja que lamentablement i com porto molt temps advertint, malauradament l'educació no està de moda.

A l'altre extrem hi trobem els que no viuen a la societat del coneixement, sinó més aviat a la de la distracció. Es situen a les antípodes del grup anterior i són els que han

estat abduïts per l'ús incontrolat dels smartphones i les noves formes d'oci. Els que passen les estones a la sortida dels instituts, fins altes hores de la matinada, estirats al sofà jugant al Fornite o al FIFA. Enganxats als snapchats i pujant xorrades a l'Insta. Els que idolatren Youtubers i vividors de moda, o somien que algun dia seran com Messi o Cristiano. Joves que aspiren a entrar a "Mujeres, Hombres y Viceversa" o esdevenir finalistes de qualsevol altre programa escombraria. Els que viuen, en definitiva, dins la bombolla del *panem et circum* del segle XXI. Nois i noies que es passen el dia fora de classe expulsats, els que no porten material i només van a les sortides escolars lúdiques. Els que després de cada esbarjo deixen els patis dels instituts plens de papers, trossos d'entrepà i tot tipus de brutícia, o emulen els seus idolatrats futbolistes escopint al terra.

L'altre factor rellevant ha estat la irrupció d'Escola Nova. Amb les seves llums i les seves ombres, la iniciativa ha aconseguit una fita important: posar l'educació en el centre del debat. Això sempre és bo, tot i que cal dir que no s'ha traduït en actuacions rellevants i contundents que ajudin a activar la profunda reestructuració que el sistema necessita. El seu gran mèrit rau en que per primera vegada el debat pedagògic s'ha fet extensiu amb força i sobretot profunditat a tots els centres de secundària. A destacar la feina que la Xarxa d'Instituts Innovadors impulsada des de l'ICE de la UAB per Josep Masalles va fer i que va esdevenir pinyol i principal palanca d'aquesta transformació educativa. Queda, cal dir, molta feina a fer i no serà fàcil. Oimés quan aquest intent de transformació s'ha vist contaminat per una campanya política extremadament agressiva des del govern estatal contra l'escola catalana. Tot i aquest context advers cal ser optimista i penso sincerament que en aquests darrers dos anys s'ha avançat molt, i això és si més no esperançador.

Inquietuds i petites transformacions

Tot i els esforços d'Escola Nova 21, que amb molt de mèrit i encert ha activat el canvi, malauradament l'ensenyament que encara continua predominant és el tradicional. És a dir: llibre de text com a única referència didàctica, abús de la classe magistral, poca o nul·la participació dels alumnes, inexistència de transversalitat i compartimentació en les clàssiques assignatures. '*Cada maestrillo con su librillo*', en definitiva. Sí, encara.

L'arribada d'aire fresc en forma de noves visions, eines, avenços científics especialment en el camp de la neurociència i la teoria de Gardner sobre les intel·ligències múltiples està fent que en aquestes dues darreres dècades el professorat que no ha fet de l'esforç de reciclar-se una obligació, es trobi en una incòmoda situació. Els hooligans de l'immobilisme, com els anomeno, abans eren legió i ara són cada vegada més l'excepció. Als centres educatius es parla de Gamificació, Classes Inverses,

Projectes Telecol·laboratius, es busquen centres estrangers per activar projectes d'intercanvi ...

Un dels aspectes que més hauria d'inquietar és la progressiva mercantilització de l'educació. En tenim evidències als ensenyaments superiors, com per exemple el mercadeig de màsters i estudis d'ampliació a preus inabastables per a la majoria dels mortals. Però em refereixo també a la concentració de grans projectes educatius en mans de les grans multinacionals com ara Google, Apple, M-Schools, Fundación Telefónica, etc. i la progressiva exclusió de projectes de base, tradicionalment impulsats per col·lectius de mestres hereus dels moviments de Renovació Pedagògica dels anys 70 i 80. De l'educació com a dret universal estem anant cap a l'educació com a negoci i bé de consum.

Aquestes petites esclatxes d'esperança es tradueixen tímidament en l'impuls i progressiva regulació i concreció normativa al llarg especialment de la darrera dècada: competències bàsiques/àmbits d'aprenentatge, canvi en el sentit de l'avaluació, desplegament dels perfils docents, personalització de l'aprenentatge, millora qualitativa de l'atenció a la diversitat, etc. En el proper apartat veurem quina és la dinàmica de desenvolupament d'aquestes incorporacions, que si com hem vist el context no és l'idoni, deixen de ser efectives. Les transformacions s'han de fer de manera planificada i sistemàtica. La solfa la tenim força clara però la majoria de vegades falta posar-hi l'orquestra.

Les 4 dimensions del canvi educatiu

El de l'ensenyament no és un gremi que destaquí per la seva ràpida adequació als nous temps. Ja ho deia Nicholas Negroponte amb la seva famosa comparació amb el col·lectiu mèdic[1]. No entrarem en la queixa fàcil i recurrent de la manca de recursos, de la inexistència d'una planificació educativa a llarg termini ni tot això del que tant s'ha escrit. Intentaré disseccionar la naturalesa del canvi en allò que depèn bàsicament del nostre col·lectiu. Entenc que té quatre dimensions que s'han de considerar per tal d'adequar-hi les corresponents polítiques educatives.

La dimensió personal.

Fins no fa massa temps, promoure el canvi en els centres educatius era pràcticament una heroïtat, definida per Jordi Adell[2] com una lluita de francitadors dispersats pels centres educatius del territori. Aquests no van aconseguir grans canvis però sí haurien marcat el camí de la transformació educativa. Amb una mica de sort en alguns centres s'aconseguia formar petits equips que massa sovint havien de bregar en contextos hostils. Molts d'aquests canvis solien acabar quan els professors protagonistes

canviaven de centre. Aquesta primera dimensió, que es sustenta sobre una actitud personal amb un alt component vocacional, és a la base del canvi.

La dimensió de centre.

Les escoles que han avançat molt en aquesta dimensió, aquests darrers anys, tenen totes grans líders al davant, com per exemple el Ramon Grau al Quatre Cantons, el David Adzet i el Toni Tubio al SINS Cardener o bé el Boris Mir i el Sergi del Moral a l'Institut-Escola les Vinyes. Si bé molts centres de secundària han seguit la seva estela ben pocs han aconseguit una transformació a aquest nivell. El fet de tenir professors molt preparats i amb ganes d'innovar no necessàriament sempre condueix a una transformació significativa. Aquests s'han d'incorporar a l'engranatge del centre i l'equip directiu ha de liderar el procés. Ens trobem al davant, per tant, de la dimensió clau.

La dimensió de Km 0.

Un centre, per molt que el seu equip directiu hagi aconseguit liderar un bon projecte, no podrà aconseguir l'excel·lència si s'aïlla del seu entorn. Els contractes-servei, els diversos projectes amb la participació de la comunitat, són fonamentals per empoderar els joves. És evident que un centre educatiu que no dialoga amb les entitats, l'Ajuntament, els veïns, etc. no podrà aconseguir el ple desenvolupament de la competència social i ciutadana.

La dimensió global.

l'Any 1993 vaig tenir la sort de participar en el Global Thinking Project[3], on centres de diversos llocs del món, agrupats per equips internacionals, compartíem recerques sobre qualitat de l'aire, ecosistemes i problemes diversos del medi ambient local. També cartes per correu tradicional (*Hello Packs*). Del Dr. Jack Hassard n'he après moltes coses, però sobretot que no es pot abordar la globalitat sense entendre i estimar l'entorn proper. *Think Globally, act locally*, deia. Vint-i-cinc anys després les seves paraules recobren més sentit que mai: La globalitat ens està fent perdre identitat, i des de les escoles hem de treballar-la d'una manera més contundent i sostenible si no volem perdre les arrels.

Una breu conclusió

Si bé el context sociopolític actual no convida a l'optimisme no per això hem de renunciar a la nostra responsabilitat de donar-hi resposta amb professionalitat, de la millor manera possible. El context és el que és però entre tots els agents educatius cal

avançar en cadascuna de les dimensions exposades. Per una banda, vetllant perquè hi hagi una bona formació del professorat. Però també per un sistema d'accés a la docència que es correspongui als nous temps i competències professionals.

De les 4 dimensions, i sense descuidar-ne cap de les altres, ara mateix urgeix potenciar la segona, que és on rau la clau del canvi. Les actuacions educatives han de tenir sentit, continuïtat i efectivitat a tots els centres, no només als que per mèrits propis i -cal dir-poc suport han aconseguit transformar els centres. Participar del canvi no pot ser una opció sinó una obligació.

Notes:

[1]Nicholas Negroponte, un dels màxims gurús dels inicis d'Internet va ser autor de *Being Digital*. Hi deia que si un metge del segle XIX entrés a un quiròfan de finals del XX (el llibre va ser editat el gener de 1995) es trobaria totalment desorientat i no sabria per on començar. No seria el mateix cas que el d'un mestre, que al davant continuaria trobant-se amb la pissarra i el guix. És evident que en aquests vint anys i escaig el protagonisme del 'mobiliari' a que feia referència ha incorporat pissarres digitals, dispositius mòbils personals i altres. Però les metodologies, en essència, no han patit transformacions significatives. L'escola va per darrera del canvi comparada no només amb la medicina sinó amb moltes altres àrees del coneixement.

[2]Jordi Adell és el major referent a l'Estat Espanyol pel que fa a l'ús de les Tecnologies en educació. Professor de l'Àrea de Didàctica i Organitzador Escola al Departament d'Educació de la Universitat Jaume I de Castelló va participar en la creació del primer servidor web que es va instal·lar al Regne d'Espanya.

[3]Hassard, J. i Weisberg, J (1999): *Environmental Science on the net*. Good Year Books. Parsippany (New Jersey, USA).